

دکتر ایوب هاشمی

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد نجف آباد

خرداد

اشاره:

خرداد هر سال یادآور آغاز نهضتی است که به تدریج به بار نشست و سرنوشت کشور ما و منطقه را تحت تأثیر قرار داد. پانزدهم خرداد، پایه‌های بی نظیرترین انقلاب مردمی در تاریخ معاصر بناگذاشته شد و در چهاردهم خرداد، رهبری بلا منازع این نهضت بزرگ، در پی سالها مجاهده و تلاش، چهره در نقاب خاک فرو برد. یادش گرامی و راهش پر رهرو باد. به این مناسبت، مقاله حاضر که نگاهی به موضوع شعر امام خمینی (ره) دارد برای این شماره برگزیده شده است.

امام راحل غزلیات ا asharat quranی در

مقدمه

عارف عریف و فیلسوف فصیح و رهبر راسخ و راشد و رثوف که عمر پربرکت خود را در راه حق نثار کرد، همپرواز گردیم و خودمان را با او مقایسه نماییم و ببینیم از آن همه شور و عشق و شهادت طلبی و عرفان و خدمت به خلق خدار در خود چه نشان‌های داریم، آنگاه کمبودهای خود را با پای گذاشتن در جای پای آن عزیز جبران کنیم. هماره «به بید عاشق مجذون نیاز باید کرد»، چنین بادی.

اشعار امام همه بیت‌الغزل معرفت است، مجموعه‌ای ملهمه از آیات قرآن کریم و روایات ائمه معصومین (ع) که از روح بلند و آسمانی امام تراویده و به کسوت الفاظ درآمده است. ما در این بوستان نکهتزا و زلال جاری عرفان ناب، تفرجی گذرا داشتیم، و اشارات قرآنی را چه به صورت تصویری یا تلویع یادداشت نموده‌ایم، و به دوستان و شیفتگان ادب و عرفان اسلامی پیشکش می‌نماییم. باشد که با آن پرندۀ عاشق و سینه‌چاک و ادیب اریب و

من خواستار جام می از دست دلبرم
این راز با که گویم و این غم کجا برم
غزل جامه دران
ساقی بریز باده در ساغر حیرفان
ما طعم باده عشق از دست او چشیدیم
غزل کعبه دل

(۳) در غزل خلوت مستان
در جرگه عاشق روم بلکه بیابام
از گلشن دلدار نسیمی، رد پاییم

شاره به آیه ۵۶ سوره مائدہ که می فرماید:
«یا ایها الذين امنوا مَنْ يَرَوْنَ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ
فَسُوقُوا يَأْتِيَ اللَّهُ بِقُومٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّهُمْ أَذْلَلُهُ عَلَىَّ
الْمُؤْمِنِينَ أَعْرَةٌ عَلَىَّ الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي
سَبِيلِ اللَّهِ.....»

«ای گروهی که ایمان آورده‌اید هر که از شما از دین خود مرتد شود به زودی خدا قومی را که بسیار دوست دارد و آنها نیز خدا را دوست دارند و نسبت به مؤمنان فروتن و به کافران مقتدرند به نصرت اسلام بر می‌انگزید که در راه خدا جهاد کنند». و همچنین بیت:
یار امشب پی عاشق کنیست
من نگویم، ذ خدنگش پیداست
غزل سخن دل

(۴) در غزل عید نوروز
همه در عید به صحراء و گلستان بروند
من سرمست ز میخانه کنم رو به خدا
شاره به آیه ۱۱۵ سوره بقره دارد که می فرماید:
«فَإِنَّمَا تَوَلَّوْا قَفْمَ وَجْهَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلَيْمٌ»
«پس به هر طرف روی کنید به سوی خدا روی آورده‌اید خدا به همه جا محیط و به هر چیز داناست». و همچنین آیات:

بر در میکده و بتکده و مسجد و دیر
سجده آرم که تو شاید نظری بنماییں
غزل غمزه دوست
به کجا روی نماید که تواش قبله نهای
آن که جوید به حرم منزل و مأوای تو را
غزل شرح جلوه

(۱) در غزل محفل رندان
یوسفم گر نزند بر سر بالینم سر
همچو یعقوب دل آشته بوبیش باشم
اشاره دارد به آیات ۹۳ و ۹۶ سوره یوسف که
می فرماید:
«اَذْهَبُوا يَقْمِيسُوا هَذَا فَالْقُوَّةُ عَلَى وَجْهِ ابْنِي يَأْتِ
بَصِيرًا وَأَتُونِي بِأَهْلِكُمْ اجْمَعِينَ» وَ لَمَّا فَضَّلَتِ الْعِيرَ
قَالَ أَبُوهُمَّ إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوْسُفَ لَوْلَا أَنْ تَنَدَّوْنَ»
«اکنون پیراهن مرا نزد پدرم یعقوب برده و به
روی او افکنید تا دیدگانش باز بینا شود، آنگاه او را با همه اهلیت و خویشان از کنعان به مصر آرید و چون کاروان از مصر بیرون آمد یعقوب گفت: اگر مرا تخطه نکنید من بوی یوسفم را می‌شوم».

(۲) در غزل محفل رندان
ساغر روح فرزا از کف لطفش گیرم
غافل از هر دو جهان بسته موبیش باشم
شاره دارد به آیه ۲۱ سوره دهر که می فرماید:
«وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَاباً طَهُوراً»
«وَخَدَايَشَان شرابی پاک و گوارا بتوشاند».
و همچنین آیات:

الا یا ایها الساقی ز می پر ساز جام را
که از جام فرو ریزد هوای ننگ و نام را
غزل حسن ختم

الا یا ایها الساقی بروون بر حسرت دلها
که جامت دل نماید یکسره اسرار مشکلها
غزل خانقه دل

جرعه‌ای می‌خواهم از جام تو تا بیهوش گردم
هوشمند از لذت این جرعة می‌بنصیب است
غزل مکتب عشق
ساغر بیار و باده بریز و کرشمه کن
کاین غمزه روح پرور جان و روان ماست
غزل دیدار یار

ساقی بریز باده گلگون به جام من
این خم پر ز می سبب آبروی ماست
غزل سبوی عاشقان
ساغر از دست تو گر نوشم، برم راهی به دوست
بنصیب آن کس که او را، ره بر این پیمانه نیست
غزل قصه متنی

۵) در غزل غمۀ دوست

مشکلی حل نشد از مدرسه و صحبت شیخ

غمۀ‌ای تا گره از مشکل ما بگشایی

اشاره است به آیه ۷۶ از سورۀ یوسف که می‌فرماید:

«تَرْقَعُ دَرَجَاتٍ مِّنْ شَاءَ وَ فُوقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ»

«وَ مَا كَهْ خَدَى جَهَانِيمْ هَرَكَسِي رَابِخُواهِيمْ بِهِ

مَرَاتِبَ بَلَندِ مِي رَسَانِيمْ وَ (تَا مَرَدَمْ بَدَانَندَكَهْ) فَوْقَ

هَرَ دَانَشَمَنْدِي دَانَشَمَنْدِتَرِي وَجُودَ دَارَدَ».

۶) در غزل دریای فنا

آن که بشکست همه قید ظلموم است و جهول

و آن که از خویش و همه کون و مکان غافل بود

اقتباس از آیه ۷۲ سورۀ احزاب که می‌فرماید:

«إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَ

الْجِنَّاتِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلُنَّهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَخَتَلُنَّهَا

الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا»

«ما بر آسمانها و زمین و کوههای عالم عرض

امانت کردیم، همه از تحمل آن امتناع ورزیده و

اندیشه کردند. تا انسان پذیرفت و انسان هم (در

مقام آزمایش و ادای امانت) بسیار ستمکار و نادان

بود.» و همچنین:

عارفان رخ تو جمله ظلومند و جهول

این ظلومی و جهولی سر و سودای من است

غزل فتوای من

۷) در غزل درگاه جمال

هر کجا پا بنهی حسن وی آنجا پیداست

هر کجا سر بنهی سجدۀ‌گه آن زیباست

اشاره است به آیه ۴ سورۀ حديد که می‌فرماید:

«... وَ هُرَّ مَعْكُمْ أَيْنَ مَا كُشِّمَ وَ اللَّهُ يَمَا تَعْمَلُونَ بِصَيْرٍ»

«... و هر کجا باشد او با شمامست و به هر چه

کنید به خوبی آگاه است.»

همه جا منزل عشق است که یارم همه جاست

کوردل آن که نیابد به جهان جای تو را

غزل شرح جلوه

۸) در غزل شرح جلوه

بشکنم این قلم و پاره کنم این دفتر

نتوان شرح کنم جلوه والای تو را

اشاره دارد به آیه ۱۰۹ سورۀ کهف که

می‌فرماید:

«فَلَمْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلْمَاتِ رَبِّي لَتَفَدَّ الْبَحْرُ

«فَبَلَّ أَنْ تَفَدَّ كَلْمَاتُ رَبِّي...»

«ای رسول ما به امت) بگو که اگر دریا برای

نوشتن کلمات پروردگار من مرکب شود پیش از

آنکه کلمات الهی به آخر رسید دریا خشک

خواهد شد.»

و همچنین آیه ۱۰۳ سورۀ انعام که می‌فرماید:

«الْأَثْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَ هُوَ يُذْرِكُ الْأَبْصَارَ وَ هُوَ

الظِّيفُ الْخَبِيرُ»

«او راهیچ چشمی درک ننماید و حال آنکه او

همه بینندگان را مشاهده می‌کند و او لطیف و

نامرئی و به همه چیز خلق عالم آگاه است.»

۹) در غزل مسلک نیستی

گر نوح ذ غرق سوی ساحل ره یافت

این غرق شدن همی بود ساحل ما

ashareh Darde به آیه ۶۴ سورۀ اعراف که می‌فرماید:

«فَكَذَّبُوهُ فَأَنْجَيْنَا وَالَّذِينَ مَعَهُ فِي الْفُلُكِ...»

«چون آن رسول (یعنی نوح) آمد او را تکذیب

کردند و ما هم او و پیروانش را در کشتی نجات

نشاندیم.»

۱۰) در غزل مسلک نیستی

با شیخ بگو که راه من باطل خواند

بر حق تو لبخند زند باطل ما

ashareh است به آیه ۱۶۴ سورۀ انعام که می‌فرماید:

«وَ لَا تَزِرُ وَازِرَةً وَزَرَ أُخْرَى»

«هیچ نفسی بار دیگری را بر دوش نگیرد.»

۱۱) در غزل خانقه دل

اگر دل دادهای بر عالم هستی و بالاتر

به خود بستی ذ تار عنکبوتی بس سلاسلها

ashareh Darde به آیه ۴۱ سورۀ عنکبوت که

می‌فرماید:

«مَثَلُ الدِّينِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أُولَيَاءَ كَتَّلَ

العنکبوت اتَّخَذَتْ بَيْتًا وَ إِنَّ أَوْهَنَ الْبَيْوتِ لَبَيْتُ

العنکبوت»

۱۴) در غزل لب دوست
گر چه از هر دو جهان هیچ نشد حاصل ما
شم نباشد چو بود مهر تو اند دل ما
اشاره دارد به آیه ۱۶۵ از سوره مبارکه بقره که
می فرماید:

«وَالَّذِينَ أَمْنَا أَشْدَّ حُجَّةً لِّلَّهِ»

«آنها که اهل ایمان هستند کمال محبت و
دوستی را فقط به خدا مخصوص دارند.»

و همچنین ایات:

عشق نگار، سر سویدای جان ماست
ما خاکسار کوی تو تا در توان ماست
غزل دیدار یار

ای پرده‌گشی که جلوهات از عرش بگذرد
مهر رخت عجین به بن موی موی ماست

غزل سبوی عاشقان

عالی و جاهل و زاهد همه شیدای تو اند
این نه تنها رقم سر سویدای من است

غزل نتوای من

جان در هوای دیدن دلدار داده‌ام
باید چه عذر خواست متاع دگر نبود

غزل سلطان عشق

محنون اسیر عشق شد، اما چو من نشد
ای کاش کس چو من نشود مبتلای دوست

غزل مبتلای دوست

۱۵) در غزل رخ خورشید
یا رب این پرده پندار که در دیده ماست

باز کن تا که ببینم همه عالم نور است

اشاره دارد به آیه ۳۵ سوره مبارکه نور که

می فرماید:

«اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مَثَلُ نُورٍ
كَيْمَكَّاَةٍ...»

«خداؤند نور آسمانها و زمین است و امثال نورش
به مشکوتی ماند که در آن روشن چراغی است و...»

۱۶) در غزل رخ خورشید
وای اگر پرده ز اسزار بیفتد روزی

فاسح گردد که چه در خرقه این مهجهور است
اشاره دارد به آیه ۹ سوره طارق که می فرماید:

«مَثَلُ حَالِ آنَانَ كَهْ غَيْرُ خَدَا رَابِهِ دَوْسَتِي بِرَگَرْفَتَنَدِ،
حَكَائِيتِ خَانَهِ اَيِّ اَسْتِ كَهْ عَنْكَبُوتِ بَنِيَادِ كَنْدِ وَ اَكَرِ
بَدَانِيدِ سَسْتِ تَرِينِ بَنَا خَانَهِ عَنْكَبُوتِ اَسْتِ.»

۱۲) در غزل دلچوی پیر

آب کوثر نخورم مئن رضوان نبرم
پرتو روی تو ای دوست جهانگیرم کرد

و همچنین ایات:

تو راه جنت فردوس را در پیش خود دیدی
جدا گشتی ز راه حق و پیوستی به باطلها

غزل خانقه دل

فردوس و هر چه هست در آن قسمت رقیب
رنج و غصی که می‌رسد از او از آن ماست

با مدعی بگو که تو و جنت النعیم
دیدار یار حاصل سر نهان ماست

غزل دیدار یار

به روز حشر که خوبان روند در جنت
ز عاشقان طریقت کسی نخواهد بود

غزل طریق عشق

Zahed az Rوضه رضوان و رخ حور مگوی
خم زلفش نه به صد روضه رضوان بدhem

غزل جام جان

اشاره دارد به آیه ۷۲ سوره توبه که می فرماید:
«...و مساکِن طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ وَ رِضْوَانٍ

مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَالِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ»

«بر تو و بزرگتر از هر نعمت مقام رضا و
خشودی خدا را به آنان کرامت فرماید و آن به

حقیقت فیروزی بزرگ است.»

۱۳) در غزل درگاه جمال

همه سرگشته آن ژلف چلپای وی اند
در غم هجر رخش این همه شور و غوغاست

اشاره دارد به آیه اول سوره مبارکه جمعه که
می فرماید:

«يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَ مَا فِي الْأَرْضِ
الْمَلَكُ الْكَوْدُونُ الرَّعِيزُ الْحَكِيمُ»

«هر چه در زمین و آسمان است همه به تسیح و
ستایش خدا که پادشاهی متزه و پاک و مقتدر و

داناست مشغول اند.»

«یوم ثبّلی الشّرائیز»

«روزی که اسرار باطن شخص آشکار شود.»

۱۷) در غزل سبوی خاشقان

ما عاشقان ز قله کوه هدایتیم

روح الامین به «سدره» پی جست و جوی ماست

اشارة دارد به آیه ۱۳ و ۱۴ سوره النجم که می فرماید:

«وَلَقَدْ رَأَاهُ نَزَلَةً أُخْرَى عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى»

یک بار دیگر هم او را (جبرئیل را) رسول

مشاهده کرد در نزد (مقام) سدره المتهی»

۱۸) در غزل پرتو عشق

روزی ار رخ بنماید ز نهانخانه خویش

فash گردد که به پیدا و نهان حاکم اوست

اشارة دارد به آیه ۱۶ سوره غافر که می فرماید:

«لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ»

آن روزی که همه (یک و بد) خلق پدید آید

و هیچ کرده آنها بر خدا پنهان نباشد در آن روز سلطنت

عالیم باکیست، با خدای قاهر مغتنم یکتاست.»

و آیه ۸۷ سوره اعراف که فرمود: «فاصبِروا حتی

یحکم اللہ بیننا و هو خیز الحاکمین»

صبر پیشه کنید تا خدا میان ما و آنها داوری

کند که او بهترین دادگر است.»

۱۹) در غزل سبوی دوست

با عاقلان بگو که رخ یار ظاهر است

کاوش بس است این همه در جست و جوی دوست

اشارة دارد به آیه ۳ سوره حديد که می فرماید:

«هُوَ الْأَوَّلُ وَ الْآخِرُ وَ الظَّاهِرُ وَ الْبَاطِنُ وَ هُوَ

یکلیشی علیم»

اول و آخر هستی و پیدا و نهان وجود همه

اوست و او به همه امور عالم داناست.»

و آیه ۱۶ سوره ق که می فرماید:

«نَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ»

«ما از رگ گردن به انسان نزدیکتریم.»

۲۰) در غزل سر جان

این پریشان حالی از جام بلن تو شیده ام

این بلن تا وصل دلبر، بی بلا دمساز نیست

اشارة دارد به آیه ۱۷۲ سوره اعراف که می فرماید:
 «الْأَسْتُ بِرِبِّكُمْ قَالُوا بْلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كَنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ»

«آیا من پروردگار شما نیست؟ همه گفتند بلی ما
 به خدایی تو گواهی می دهیم که دیگر در روز
 قیامت نگویید ما از این واقعه غافل بودیم.»

۲۱) در غزل پرواز جان
 گر سلیمان بر غم مور ضعیفی رحمت آرد
 در بر صاحبدلان والای و سرافراز گردد

اشارة دارد به آیات ۱۷ و ۱۸ سوره نمل که
 می فرماید: «حتی اذا آتوا على و اد التّمل قالت نملة
 يا أيّهَا التّمل ادخلُوا مساكنَكُمْ لَا يَخْطِمُنَكُمْ سليمانُ
 وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَسْعُرُونَ، فَتَبَسَّمَ ضاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا
 وَقَالَ....»

«تا آنجاکه به وادی مورچگان رسید (سپاهیان سلیمان)
 موری چون جلال سلیمان و سپاه عظیم آنان
 مشاهده کرد، گفت ای موران همه به خانه های خود
 اندر روید مبادا سلیمان و سپاهیانش ندانسته شما را
 پایمال کنند - سلیمان از گفتار مور بخندید...»

۲۲) در غزل سفر عشق

پیر ما گفت ز میخانه شفا باید جست

از شفا جستن هر خانه حذر باید کرد

اشارة دارد به آیه ۳۹ سوره یوسف که می فرماید:
 «أَرَبَابُ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ»
 «آیا خدایان متفرق بی حقیقت بهتر و در نظام
 مؤثر ترند یا خدای یکتای قاهر»

۲۳) در غزل مژده وصل

آتشی را که ذ عشقش به دل و جانم زد

جانم از خویش گذر کرد و خلیل آسا شد

اشارة دارد به آیه ۶۹ سوره انبیاء که می فرماید:

«يَا نَارُ كُونِي بَرَدًا وَ سَلَامًا عَلَى إِبْرَاهِيمَ»

«ای آتش سرد و سالم برای ابراهیم باش»

۲۴) در غزل معجز عشق

گویی از کوچه میخانه گذر کرده مسیح
 که به درگاه خداوند، بلند آوا شد

قدسیان را نرسد تا که به ما فخر کنند
قصة عَلَم الاسماء به زبان است هنوز
غزل سایه سرو
هر جریت از خویش کنم خانه به محبوب دهم
تا به اسماء معلم شوم اما نشدم
غزل آرزوها
واما مصraig دوم (قاب قوسيت) کجا رفته است و او
ادنی چه شد) اشاره دارد به آیه ۸ و ۹ سوره النجم
که می فرماید:
«ثُمَّ دَنَّا فَتَدَلَّى فَكَانَ قَابَ قَوْسِينَ أَوْ أَدْنَى»
«آنگاه نزدیک آمد و بر او نازل گردید (بدان
نزدیکی که) با او به قدر دو کمان یا نزدیکتر از آن
شد».

اشاره دارد به آیات ۸۷ و ۲۵۳ سوره بقره که
فرمود: «وَاتَّيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرِيمَ الْبَيْنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ
بِرُوحِ الْقَدْسِ» و عیسی پسر مریم را به معجزات و ادلہ روشن
حجهای دادیم واورا به واسطه روح القدس اقتدار و
توانایی بخشدیدم. و همچنین آیه ۸۵ سوره انعام که فرمود:
«وَرَّكَرَيَا وَيَحْيَى وَعِيسَى وَالْيَاسِ كُلُّ مِنْ
الصَّالِحِينَ» و هم زکریا و یحیی و عیسی و یاوس همه از
نیکوکاران اند.»

۲۷ در غزل جلوه جام

با گیسوی گشاده سری زن به شیخ شهر
مگذار شیخ مجلس رتدان ریا کند
اشارة دارد به آیه ۱۴۲ سوره نساء که می فرماید:
«وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كَسَالَى يُرَاءُونَ
النَّاسُ وَلَا يُذَكِّرُونَ اللَّهَ الْأَقْلِيلَ»
«چون به نماز آیند با حال بی میلی (وکالت و
برای ریا کاری) آیند و ذکر خدا را جز اندک
(آن هم به قصد ریا) نکنند». و آیه ۶ سوره ماعون که می فرماید: «الذِّينَ هُمْ
يُرَاءُونَ» آنها ریا کاران اند.
و آیه ۲۶۴ سوره بقره که می فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
أَمْنُوا لَا يُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمُتَنَّ وَالْأَذَى كَالَّذِي
يُنِيبُقُ مَالَةَ رِئَةِ النَّاسِ» «ای اهل ایمان صدقات
خود را به سبب منت و آزار تباہ نسازید، مانند
آنکه مال خود را از روی ریا اتفاق کند». و آیه ۳۸ سوره نساء که می فرماید: «وَالَّذِينَ
يَنْفَقُونَ أموالَهُمْ رَبُّا النَّاسُ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا
بِالْيَوْمِ الْآخِرِ» «آنان که اموال خود را به قصد ریا و
خودنمایی می بخشنده و به خدا و روز قیامت
نمی گروند». و همچنین ایات:
برگیر جام و جامه زهد و ریا در آر
محراب را به شیخ ریاکار و اگذار
غزل یاده هوشیاری

۲۸ در غزل معجز عشق

معجز عشق ندانی تو، زلیخا داند
که برش یوسف محبوب چنان زیبا شد
اشارة دارد به آیه ۳۲ سوره یوسف که می فرماید:
«قَالَتْ قَدْ أَلِكْنَ الَّذِي لَمْ شَنَّ فِيهِ وَلَقَدْ رَأَوْدَتْهُ
عَنْ تَفَسِّيْرِ فَائِسَفَضَّمْ...» «چون زلیخا زنان را همه در جمال یوسف واله
و حیران دید روی به آنها کرد و گفت این است
غلامی که مرا در محبتش ملامت می کردید، دیدید
چگونه شما را با یک نظر شیفته و بی خود ساخت.
آری من خود از وی تقاضای مراوده کردم و او
غفت ورزید.»

۲۹ در غزل دعوی اخلاص

گر تو آدمزاده هستی علم الاسماء چه شد
قاب قوسيت کجا رفته است و او ادنی چه شد
مصرع اول اشاره دارد به آیه ۳۱ سوره بقره که
می فرماید: «وَعَلَمَ آدَمَ الاسماء كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى
الملائكةِ فَقَالَ أَنْبِئُنِي بِاسْمَهُ هُؤُلَاءِ إِنْ كُلُّهُمْ
صادقٌ»

و خدای عالم همه اسماء را به آدم تعلیم داد
آنگاه حقایق آن اسماء را در نظر فرشتگان پدید
آورد و فرمود اگر شما در دعوی خود صادقید
اسماء اینان را بیان کنید.» و همچنین ایات:

این خرقة ملوث و سجاده ریا

آیا شود که بر در میخانه بردرم
غزل جامده دران

۳۰) در غزل سلطان عشق
موسی اگر ندید به شاخ شجر رخش
بی شک درخت معرفتش را ثمر نبود
اشارة دارد به آیه ۳۰ سوره قصص که

می فرماید:

«فَلَمَّا أتَيْهَا نُودَىٰ مِنْ شَطْرِ الْوَادِ الْأَيْمَنِ فِي الْبَقْعَةِ الْمَبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ أَنْ يَا مُوسَى إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ»

چون موسی به آن آتش نزدیک شد به او از جانب وادی ایمن در آن بارگاه مبارک از آن درخت ندایی رسید که ای موسی هوش دار که من خدای یکتا و پروردگار جهانیان.

۳۱) در غزل سلطان عشق

بلقیس وار گر در عشقش نمی زدیم
ما را به بارگاه سلیمان گذر نبود
اشارة دارد به آیه ۴۴ سوره نمل که می فرماید:
«قَلَّ لَهَا أَدْخُلُ الْقَرْوَحَ...»
آنگاه که او را (بلقیس) گفتند که در ساخت

این قصر داخل شو.»

۳۲) در غزل باده هوشیاری

کشکول فقر شد سبب افتخار ما
ای یار دلفرب بیفزای افسخار
اشارة است به آیه ۱۵ از سوره فاطر که می فرماید:
«يَا إِيَّاهَا النَّاسُ اتَّمُّ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ»

ای مردم شما همه به خدا فقیر و محتاجد و تنها خداست که بی نیاز و غنی بالذات و ستوده صفات است.»

۳۳) غزل شب وصل

مخوان حدیث شب وصل خویش را «هندي»
که بیمناک ز چشم بد حسودانم
اشارة دارد به آیه ۵۱ سوره قلم که می فرماید:
«وَ اَنْ يَكَادُ الظِّلُّ اَنْ يَلْقَوْنَكُمْ بِاَبْصَارِهِمْ...»
ای رسول نزدیک بود کافران به چشمان بد چشم زحمت زند.»

۲۸) در غزل پرده نشین

این قافله از صبح اzel سوی تو رانند
تا شام ابد نیز به سوی تو روانند
سرگشته و حیران همه در عشق تو غرقند
دل سوخته هر تاچیه بیتاب و تو وانند
اشارة دارد به آیه ۳۰ سوره روم که می فرماید:
«فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلَّذِينَ خَنِيفُوا فِي طَرَطَ اللَّهِ الَّتِي
فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَالِكَ الدِّينُ
الْقِيمَ وَلِكُنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ»

«پس تو ای رسول (با همه پروانت) مستقیم
روی به جانب آین پاک اسلام آور و پیوسته از طریق این خدا که فطرت خلق را بر آن آفریده است پیروی کن که هیچ تغییری در خلقت خدا نباید داد. این است آین استوار حق ولیکن اکثر مردم از حقیقت آن آگاه نیستند.»

و نیز ایات:

عشق جانان ریشه دارد در دل از روز است
عشق را انجام نبود چون ورا آغاز نیست
غزل سر جان

جز عشق تو هیچ نیست اندر دل ما
عشق تو سرشته گشته اندر گل ما
غزل مسلک نیستی

۲۹) در غزل بار امانت

کشم بار امانت با دلی ذار

امانتدار اسرارم تو باشی

اشارة دارد به آیه ۷۲ سوره احزاب که

می فرماید:
«إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَ
الْجِبَالِ فَأَيْنَ أَنْ يَخْمِلُنَّهَا وَأَشْفَقُنَّ مِنْهَا وَخَمَلُنَّهَا
الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا»
اما بر آسمانها و زمین و کوههای عالم عرض
امانت کردیم همه از تحمل آن امتناع ورزیده و
اندیشه کردند تا انسان پذیرفت و انسان هم بسیار
ستمکار و نادان بود.»

۳۶) در غزل ساحل وجود

زد خلیل عالم چون شمس و قمر را به کنار
جلوه دوست نباشد چون من و آفل من
اشاره دارد به آیات ۷۶ و ۷۷ سوره انعام که
می فرماید: «فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ الَّيلُ رَأَكُوكَبًا قَالَ هَذَا
رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ الْأَفْلَى فَلَمَّا رَأَهُ الْقَمَرَ
باز غَلَّ قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِنِي رَبِّي
لَا كُوَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ» پس چون شب تاریک
نمودار شد ستاره درخشانی دید. گفت این
پروردگار من است پس چون آن ستاره غروب
کرد و نابود شد، گفت من چیزی را که غروب کند
به خدایی نخواهم گرفت. پس چون ماه تابان را دید
باز گفت این خدای من است، وقتی که آن هم
غروب کرد گفت اگر خدای من مرا هدایت نکند
همانا که من از گروه گمراهان عالم خواهم بود».

منابع

قرآن مجید، ترجمة مهدی الهی قمشه‌ای، انتشارات
اسوه، سال ۱۳۷۰.
دیوان امام، ناشر مؤسسه تنظیم و نشر آثار
امام خمینی، چاپ چهارم، زمستان ۱۳۷۳.

۳۴) در غزل شرح پریشانی

همه آفاق روشن از رخ توست
ظاهری جای پا نمی خواهم
اشاره دارد به آیه ۵۳ سوره فصلت که
می فرماید:
«سَتُرُّهُمْ ءَايَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَ فِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى
يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ»
«ما آیات قدرت و حکمت خود را در آفاق
جهان و نفوس بندگان کاملاً هویدا و روشن
می گردانیم تا ظاهر و آشکار شود که خدا بر
حق است».

۳۵) در غزل صاحب درد

در آتش عشق تو خلیلانه خزیدیم
در مسلح عشاق تو فرزانه و فردیم
اشاره دارد به آیه ۶۸ سوره انبیاء که می فرماید:
«قَالُوا حَرِّقُوهُ وَ انْصُرُوا ءَالْهَتَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ
فَاعِلِينَ»
«قوم گفتند ابراهیم را بسوزانید و خدایان خود
را یاری کنید اگر کاری خواهید کرد».

